

Πάνος Κορφιάτης*

Ο κόσμος της εργασίας απέναντι σε μια διπλή πρόκληση: Κορονοϊός και εργασιακή πραγματικότητα

Η κρίση που αντιμετωπίζουμε συνιστά ένα πρωτοφανές γεγονός στην παγκόσμια ιστορία. Όχι γιατί οι πανδημίες είναι κάτι πρωτοφανές αλλά επειδή η διασύνδεση και η πολυπλοκότητα των συγχρόνων κοινωνιών κάνουν τις συνέπειες τους βαθιές και απρόβλεπτες. Αυτό που έχει μεγαλύτερη χρησιμότητα είναι να εντοπίσουμε τις τάσεις εκείνες που διαμορφώνουν το μέλλον δρώντας σε χρόνο ενεστώτα.

Η εκτίμηση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας μιλά για απώλεια του 6,7% των ωρών εργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο στο β' τρίμηνο του 2020 – κάτι που ισοδυναμεί με 195 εκ. θέσεις εργασίας¹. Η Ελλάδα κατατάσσεται στην κατηγορία των χωρών που θα επηρεαστούν εντονότερα καθώς τουλάχιστον το 1/3 των θέσεων εργασίας απασχολείται σε κλάδους πλήττονται άμεσα και δραστικά όπως ο τουρισμός, η εστίαση και το λιανικό εμπόριο. Ενδεικτικό είναι ότι πέρυσι στο διάστημα Μαρτίου-Ιουνίου δημιουργήθηκαν συνολικά 290.959 νέες θέσεις εργασίας, το 50,8% από αυτές στον ξενοδοχειακό κλάδο, το 31,3% στην εστίαση και το 8,6% στο λιανικό εμπόριο. Φέτος μόνο για το μήνα Μάρτιο χάθηκαν 41.903 θέσεις εργασίας.

* Πρώην Ειδικός Γραμματέας του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (ΣΕΠΕ)

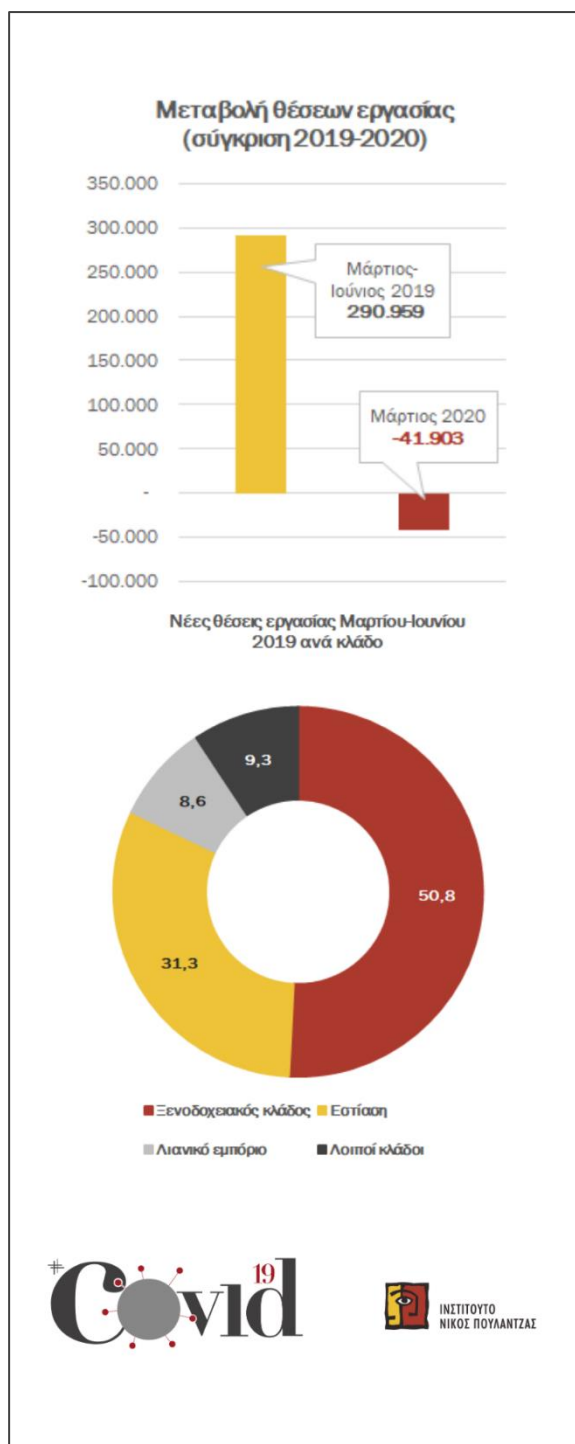
Οι υποσημειώσεις που παρατίθενται σε κάθε σελίδα και σημειώνονται με σύμβολα περιλαμβάνουν διευκρινίσεις της μεταφράστριας. Οι πρωτότυπες υποσημειώσεις με παραπομπές σε βιβλιογραφία σημειώνονται με αριθμούς εντός της ροής του κειμένου και παρατίθενται στο τέλος αυτού.

Ακόμα και πριν την κρίση οι εργαζόμενοι σε αυτούς τους κλάδους σε μεγάλο βαθμό εργάζονταν σε επισφαλείς θέσεις εργασίας που αμείβονταν χαμηλά και αντιμετώπιζαν προβληματικές εργασιακές σχέσεις. Σήμερα καλούνται να ανταπεξέλθουν με ελάχιστες ή και μηδενικές αποταμιεύσεις και με μεγάλη αβεβαιότητα για την εργασιακή προοπτική τους. Σε πολύ σύντομο διάστημα σημαντικά μεγάλο κομμάτι του εργατικού δυναμικού βρίσκεται υπό την απειλή της περιθωριοποίησης. Υστέρα από μια δεκαετία για τον κόσμο της εργασίας και ενώ είχε αρχίσει να δημιουργείται μια τάση επανάκαμψης μισθών και δικαιωμάτων – ειδικά την περίοδο 2018-2019 – επανέρχεται το φάσμα ενός συλλογικού αδιεξόδου.

Μπροστά σε αυτήν την πρόκληση, οι απαντήσεις μπορεί να διαφέρουν, όμως οι βασικές προβληματικές είναι παγκοσμίως κοινές: Πώς θα επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή άμβλυνση των

επιπτώσεων όσο βρισκόμαστε στην περίοδο των περιοριστικών μέτρων και η «επανεκκίνηση της κανονικότητας» την επόμενη ημέρα, το πέρασμα δηλαδή από την ύφεση στην ανάκαμψη και η αποτροπή του να πάρει η κρίση αυτή δομικά χαρακτηριστικά.

Με αυτά τα κριτήρια λοιπόν μπορούμε να αξιολογήσουμε τις πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί ως τώρα. Η βασική θεσμική πρωτοβουλία, το σχήμα της αναστολής

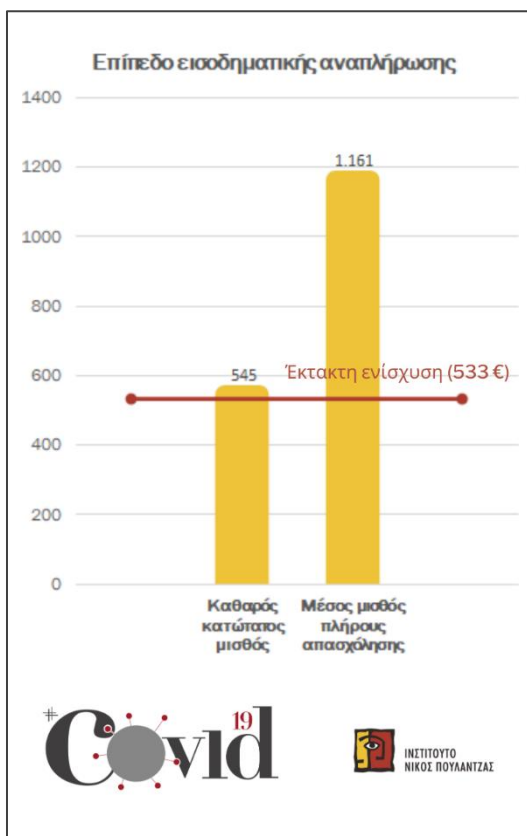
συμβάσεων εργασίας, αντί να στηρίξει την εργασία επιδοτεί στην ουσία την ανεργία, ενώ η σύνδεση του με τα μέτρα στήριξης οδηγεί στο να επιλέγουν να αναστείλουν τις συμβάσεις εργασίας επιχειρήσεις που θα δεν θα το έκαναν, εάν τους δίνονταν η επιλογή της επιδότησης του μισθού των εργαζομένων². Αποτέλεσμα να εντείνεται το πάγωμα της οικονομικής δραστηριότητας ή να έχουμε το φαινόμενο της εικονικής αναστολής συμβάσεων, όπου ο εργαζόμενος στερείται του δικαιώματος του στον μισθό.

Επιπλέον, η αναπλήρωση του εισοδήματος είναι μικρότερη από τον κατώτατο μισθό και υπολείπεται σημαντικά του μισού του μέσου μισθού³. Αποκλείει δε πολλούς από τους πιο ευάλωτους εργαζόμενους: τους εργολαβικούς, όσους εργάζονται χωρίς σύμβαση, με μπλοκάκι, εργόσημο ή ημερήσιες συμβάσεις.

Με δεδομένο λοιπόν ότι βασική επιταγή σήμερα είναι η προστασία των εισοδημάτων και η στήριξη της παραγωγικής δραστηριότητας, η κυβερνητική απάντηση υπολείπεται ριζικά, αν δεν κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση. Αυτό αποκαλύπτει και η

σύγκριση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες όχι μόνο υιοθέτησαν πολιτικές αναπλήρωσης του μισθού σε ποσοστά από 70 έως 100% αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις πήραν επιπλέον μέτρα, όπως λόγω χάρη στην Γερμανία, όπου προχώρησαν σε συμφωνία για την αύξηση του κατωτάτου μισθού στα 12.5€/ώρα, ή στο Ηνωμένο Βασίλειο που ήδη αύξησε τον κατώτατο μισθό κατά 6,2% τον Απρίλιο.

Το πιο επικίνδυνο όμως είναι ότι η μέχρι στιγμής απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης δρα αποσταθεροποιητικά για τις εργασιακές σχέσεις. Είναι δεδομένο ότι οι εργαζόμενοι θα βρεθούν αργά ή γρήγορα κάτω από την πίεση επαναδιαπραγμάτευσης των όρων εργασίας τους⁴. Η κυβέρνηση, αντικαθιστώντας τις συμβάσεις εργασίας με την επί της ουσίας προσωρινή απόλυση και χωρίς να

διασφαλίζει επαρκείς εγγυήσεις για τις θέσεις και τους όρους εργασίας⁵, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να γίνει αυτή η επαναδιαπραγμάτευση με χειρότερους δυνατούς όρους για τους εργαζόμενους.

Απολύτως ενδεικτικά της κατεύθυνσης που ακολουθείται είναι δυο μέτρα που αντανακλούν επιλογές της κυβέρνησης – επιλογές που δεν της επιβλήθηκαν από την έκτακτη κατάσταση: Η θέσπιση ενός νέου καθεστώτος εκ περιτροπής εργασίας απαλλαγμένου από τους όρους και τις προϋποθέσεις που ήδη ίσχυαν και η κατάργηση της εκ των προτέρων δήλωσης του ωραρίου δείχνουν ότι προτεραιότητα είναι να δοθούν όλες οι δυνατότητες στην μεριά της εργοδοσίας. Σε μια περίοδο που απαιτείται αυξημένη προστασία των εργαζόμενων, η κυβέρνηση θεσμοθετεί μέτρα που είναι διάτρητα στην εφαρμογή και τον έλεγχο τους και ταυτόχρονα ακυρώνει εργαλεία έλεγχου που έχουν φέρει αποτελέσματα. Το μήνυμα έχει ήδη φτάσει στην αγορά εργασίας και η έκρηξη της παραβατικότητας στο πεδίο του εργατικού δικαίου συμβαίνει εδώ και τώρα. **Με αυτές τις προϋποθέσεις η «επανεκκίνηση» θα μοιάζει περισσότερο με επιστροφή στο 2012.**

Γιατί όμως η κυβέρνηση υιοθέτησε μια επιλογή που μας βυθίζει χειρότερα στην ύφεση και οδηγεί τον κόσμο της εργασίας στην ανεργία και την απώλεια μισθών και δικαιωμάτων; Το μνημόνιο δημιούργησε έναν νέο συνασπισμό δυνάμεων και μια νέα μεθοδολογία. Η ταύτιση της εγχωρίας επιχειρηματικής τάξης με τη Νέα Δημοκρατία, χωρίς αστερίσκους και με όλα τα μέσα, παρήγαγε έναν νέο πόλο εξουσίας όπου κοινωνική και πολιτική ελίτ έχουν ενώσει τις δυνάμεις τους χωρίς τις παραδοσιακές αποστάσεις και διαφοροποιήσεις. Το μάθημα της περιόδου 2010-2014, η μετάθεση των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων στην πλάτη της κοινωνικής πλειοψηφίας, δίνει σε αυτόν το συνασπισμό μεθοδολογία, διασφαλίζει τη συνοχή του και απαντά στο πρωταρχικό της μέλημα, την αναπαραγωγή της εξουσίας του.

Σε αντίθεση όμως με την κυρίαρχη αφήγηση, η σημερινή κατάσταση φανερώνει ότι η πορεία της εγχωρίας οικονομίας είναι στενά εξαρτημένη από την εσωτερική κατανάλωση και άρα το μερίδιο του κόσμου της εργασίας στον παραγόμενο πλούτο, ενώ η αιτία του εγκλωβισμού της χώρας σε ένα εξαιρετικά ευάλωτο μοντέλο υπηρεσιών χαμηλού εργασιακού κόστους πηγάζει από την απροθυμία της εγχωρίας επιχειρηματικής τάξης να επενδύσει.

Αυτό που απαιτείται λοιπόν είναι μεγαλύτεροι βαθμοί ελευθερίας στην ουσιαστική παραγωγική δύναμη του τόπου, την εργασία, και περισσότερο

περιορισμοί σε όσους ακόμα και σε αυτή τη συγκύρια επιχειρούν να μετακυλήσουν το βάρος της κρίσης στους άλλους.

Τα στοιχεία μιας τέτοιας προσέγγισης είναι ήδη διατυπωμένα δημόσια: Η προστασία από την απόλυση και την μεταβολή των όρων εργασίας καθολικά και για τουλάχιστον έξι μήνες, η ειδική μεριμνά για όσους ανήκουν στις πλέον επισφαλείς κατηγορίες εργαζομένων και τους άνεργους, η επιδότηση του μισθού όσο διαρκούν τα περιοριστικά μέτρα, η σύνδεση της ενίσχυσης των επιχειρήσεων με την προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων και η ενεργοποίηση των ελεγκτικών μηχανισμών.

Σε αυτήν τη δύσκολη κατάσταση διαμορφώνονται τάσεις που αναδεικνύουν στοιχεία θετικής διεξόδου. Ας σταθούμε σε τρία τέτοια δυνητικά θετικά στοιχεία που κάνουν εφικτή μια προσέγγιση υπέρ του κόσμου της εργασίας.

Η υγειονομική κρίση καθιστά πασιφανές αυτό που πάντα ίσχυε: οι εργαζόμενοι σε κρίσιμα μέτωπα, είτε στο σύστημα υγείας είτε στην εφοδιαστική αλυσίδα, συνεχίζουν να κάνουν την δουλειά τους σε πολύ δύσκολες συνθήκες. Το καινούργιο στοιχείο εδώ δεν είναι η αυταπάρνηση ή η αλληλεγγύη, αλλά το ότι ξαφνικά έγινε είδηση το γεγονός ότι θεμέλιο της κοινωνίας είναι η εργασία.

Πρώτον, η υγειονομική κρίση υπογράμμισε δραματικά την σημασία των δημόσιων αγαθών και την ισότιμη πρόσβαση σε αυτά. Ανέδειξε έτσι το πόσο σημαντικός είναι ο κοινωνικός μισθός και το πόσο κοινωνικά και οικονομικά ωφέλιμη είναι η εξαίρεση κρίσιμων για την κοινωνία τομέων από την αγορά. Δεύτερον, καθιστά πασιφανές αυτό που πάντα ίσχυε: οι εργαζόμενοι σε κρίσιμα μέτωπα, είτε στο σύστημα υγείας είτε στην εφοδιαστική αλυσίδα, συνεχίζουν να κάνουν την δουλειά τους σε πολύ δύσκολες συνθήκες. Το καινούργιο στοιχείο εδώ δεν είναι η αυταπάρνηση ή η αλληλεγγύη, αλλά το ότι ξαφνικά έγινε είδηση το γεγονός ότι θεμέλιο της κοινωνίας είναι η εργασία. Τρίτον, η έκταση και το βάθος της

κρίσης διαμορφώνει μια νέα δυνατότητα σύγκλισης ανάμεσα στο υψηλά ειδικευμένο και σχετικά υψηλότερα αμειβόμενο κομμάτι της εργατικής τάξης και το επισφαλώς εργαζόμενο, χαμηλής ειδίκευσης κομμάτι της. Αν και είναι αντικείμενο μιας ευρύτερης συζήτησης, ο διαχωρισμός αυτός έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης με επιτυχία από τις δυνάμεις του Brexit και του Trump, ενώ αναπαράγεται διαρκώς στην προσπάθεια να αποκτήσει κοινωνικό έρεισμα το ιδεολόγημα της αριστείας.

Το μέλλον είναι ακόμα απροσδιόριστο. Σίγουρα όμως μοιάζει περισσότερο στις δυνάμεις που το διαμορφώνουν πάρα στις φωνές που το προβλέπουν. Αν μπορούμε να μάθουμε κάτι από όσους δίνουν καθημερινά την μάχη απέναντι στην πανδημία είναι πως ένα βιώσιμο μοντέλο για την κοινωνία και την ανάπτυξη, ικανό να αντιμετωπίσει αυτήν την πρόκληση επιβάλλεται να έχει στον πυρήνα του την εργασία.

¹https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf?fbclid=IwAR1iI85kE1CS2X7N7jrG-zQ5QrGogqTVuSMMTXRjGt8uytrGjX5r7fZAxHg

² Ομολογία της αποτυχίας της λογικής του μέτρου είναι η ίδια η κίνηση του Υπουργείου Εργασίας να θεσπίσει την νέα –παγκοσμίως πρωτότυπη- κατηγορία εργαζομένων που μπορούν να είναι και σε καθεστώς αναστολής σύμβασης και να παρέχουν τηλεργασία.

³ Η έκτακτη ενίσχυση ανέρχεται σε 533 ευρώ μηνιαίως, ο καθαρός κατώτατος μισθός στα 545€ και ο μέσος μισθός πλήρους απασχόλησης ανέρχεται στα 1.161,39 ευρώ σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία του ΕΦΚΑ.

⁴ Με βάση τα στοιχεία της ΕΡΓΑΝΗ Μαρτίου οι μετατροπές συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε μερική ή εκ περιτροπής υπερδιπλασιάστηκαν σε σχέση με τον Μάρτιο του 2019.

⁵ Για τις επιχειρήσεις που κλείνουν με κρατική εντολή η απαγόρευση απολύσεων αίρεται με την άρση των περιοριστικών μέτρων και την συνεπακόλουθη άρση της αναστολής των συμβάσεων. Για όσες πλήττονται σημαντικά επεκτείνεται σε διάστημα ίσο χρονικά με την αναστολή της σύμβασης και αφορά απλά την διατήρηση του ίδιου αριθμού θέσεων εργασίας.